

پژوهشکده سیاست‌گذاری
دانشگاه صنعتی شریف

چهارمین نشست حکمرانی در نظر

فراتر از GDP: اندازه‌گیری عملکرد اجتماعی-اقتصادی کشورها

با تمرکز بر شاخص BLI سازمان همکاری و توسعه اقتصادی

ارائه‌دهنده: سید مصطفی ضیائی استرآبادی

دانشجوی اقتصاد و سیاست‌گذاری عمومی، مدرسه علوم سیاسی پاریس (SciencesPo)

۱۳۹۸/۱۰/۸

تهیه و تنظیم: پژوهشکده سیاست‌گذاری شریف

شاخص «سرانه تولید ناخالص داخلی» (GDP) شاخصی است کاملاً جاافتاده- و البته صرفاً اقتصادی- که برای مقایسه وضعیت کشورها و توسعه یافتگی آنها بکار می‌رود. طی سالیان اخیر شاخص‌های مختلفی بعنوان جایگزین آن منتشر و ارائه شده‌اند تا مفهوم بهباشی (well-being) به عنوان مفهومی جامع‌تر که دربرگیرنده ابعاد مختلف وضعیت اجتماعی-اقتصادی است، اندازه‌گیری شود. شاید شناخته‌شده‌ترین شاخص در این زمینه «گزارش جهانی شادی» باشد که توسط تیمی از دانشگاه کلمبیا و برای نشان دادن نقاط منفی توسعه نیافتگی در ایالات متحده ایجاد شد. در این راستا می‌توان به شاخص‌های زیر اشاره نمود:

- شاخص زندگی بهتر (Better Life Index)
- گزارش جهانی شادی (World happiness Report)
- شاخص پیشرفت اجتماعی (Social Progress Index)
- شاخص سیاره شاد (Happy Planet Index)
- شاخص توسعه انسانی (Human Development Index)

با وجود خردمایه قابل‌اعتنای این شاخص‌ها در مقایسه با شاخص‌های تک‌بعدی اقتصادی، چالش‌های روش‌شناختی غامض یا ظاهراً غیرقابل‌حلی نیز بر سر پیاده‌سازی و اجماع بر سر آنها وجود دارد. از جمله این چالش‌های عبارتند از:

- ۱) نیاز به تشکیل کمیته‌های ملی اندازه‌گیری شاخص‌ها
- ۲) اعتبارسنجی آنها
- ۳) انتخاب میان رویکرد انتزاعی (همانند آنچه گزارش جهانی شادی در پیش گرفته است) یا عینی (همانند آنچه سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در پیش گرفته است)
- ۴) پیچیدگی داشبورد شاخص‌ها بخصوص از منظر وزندهی به آنها و تجمیع در قالب یک رتبه/امتیاز کلی
- ۵) اهمیت چگونگی پیاده‌سازی این شاخص‌ها و مواجهه با چالش‌های متعدد آن

در حال حاضر تیم‌هایی از مدرسه اقتصاد لندن (LSE) و شرکت مشاوره مدیریت مکنزی بصورت جداگانه در حال کار بر روی ترکیب سنج‌های عینی و انتزاعی با وزندهی استوار (robust weighing) هستند.

در ادامه نشست مذکور بر «شاخص زندگی بهتر» (BLI) که توسط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) توسعه یافته است متمرکز شد. «شاخص زندگی بهتر» یکی از شاخص‌های متاخر است که با پشتوانه کار کارشناسی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی ایجاد شده است. از جمله مزایای آن، وب‌سایت بسیار تعاملی و کاربرپسند است که می‌توان به صورت پویا وزندهی شاخص‌ها را تغییر داد و رده‌بندی کشورها، امتیازات در هر شاخص و داده‌های خام کشورها را مشاهده نمود.

«کمیسیون اندازه‌گیری عملکرد اقتصادی و پیشرفت اجتماعی» توسط دولت فرانسه و به سرپرستی جوزف استیگلیتز، آمارتیا سن و ژان-پل فیتوسی (کمیته SSF) راه‌اندازی می‌شود و سازمان همکاری و توسعه اقتصادی یکی از میزبانان این کمیته می‌باشد. پیام این کمیته این بود که «ما زندگیمان را داریم به اشتباه اندازه‌گیری می‌کنیم و تولید ناخالص داخلی سنج‌ای برای بهباشی نیست. در واقع رشد اقتصادی ابزاری است برای یک هدف غایی دیگر، و نه اینکه خود غایت باشد». سازمان همکاری

و توسعه اقتصادی در ادامه در سال ۲۰۱۳ گروهی عالی‌رتبه و مستقل تا سپس کرد که در نوامبر ۲۰۱۹ دو گزارش خود را در ششمین اجلاس جهانی آمار، دانش و سیاست (6th OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy) در کره جنوبی ارائه دادند. دو پیام کلیدی این گزارش‌ها عبارت بودند از اینکه:

- سنجه‌ها و چیزهایی که اندازه گرفته می‌شوند بر اینکه چه کارهایی انجام می‌شود اثر می‌گذارند. اگر چیزهایی را که لازم نیست اندازه بگیرد کارهایی را که لازم نیست انجام خواهید داد. و اگر چیزی را اندازه نگیرید به تدریج فراموش می‌شود انگار که مسئله‌ای وجود ندارد.
- مسائل مربوط به اندازه‌گیری صرفاً فنی نیستند بلکه ریشه در نظام حکمرانی و سیاسی ما دارند. جهت‌گیری و چگونگی اندازه‌گیری تعیین‌کننده میزان پیوند سنجه‌ها با دغدغه‌های مردمان عادی جامعه است.

یکی از وجوه افتراق که میان اندیشمندان این حوزه همانند جفری ساکس و جوزف استیگلتز خودنمایی می‌کند این است که آیا کشورهای در حال توسعه باید ابتدا متمرکز بر رشد اقتصادی و شاخص‌های آن شوند و پس از رسیدن به سطحی حداقلی از رشد اقتصادی، به شاخص‌های بهباشی بپردازند (جفری ساکس) یا اینکه از ابتدا شاخص‌های جامع‌تر بهباشی را مد نظر قرار دهند و هر چند سرعت رشد اقتصادیشان ممکن است پایین بیاید اما توسعه آنها متوازن‌تر و درون‌زاتر خواهد بود (استیگلتز).

در نهایت اینکه از منظر گفتمان‌سازی، شاخص‌های بهباشی در تعداد محدودی از کشورها وارد فضای سیاسی شده‌اند، همانند انگلستان. در نیوزیلند، نخست وزیر کنونی آن توانسته آراء خود را با تمرکز بر شاخص‌های بهباشی بدست آورد. با این وجود کشورهای اسکاندیناوی که عمدتاً بهترین وضعیت را در این شاخص‌ها دارند به لحاظ تاریخی بدون گفتمان‌سازی سیاسی خاصی، بدین شاخص‌ها عمل کرده‌اند و بدانها دست یافته‌اند.

<http://www.oecdbetterlifeindex.org/>

<https://www.oecd.org/statistics/measuring-economic-social-progress/>